

Piotr Gołdyn

Fenomen heraldyczny miast i gmin powiatu iławskiego

Studia Elbląskie 4, 135-142

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

FENOMEN HERALDYCZNY MIAST I GMIN POWIATU IŁAWSKIEGO

Treść: — I. Wstęp. — II. Najświętsza Maryja Panna. — III. Św. Jan Apostoł. — IV. Św. Hieronim. — V. Św. Rozalia. — VI. Biskup Chrystian. — VII. Zakończenie. — Zusammenfassung.

I. WSTĘP

Wprowadzona 1 stycznia 1999 roku reforma administracyjna podzieliła Polskę na trzy podstawowe jednostki administracyjne: gminę, powiat i województwo. Z kolei uchwała z 8 marca 1990 roku o samorządzie terytorialnym mówi o tym, iż każda gmina ma prawo do uchwalenia własnego herbu. Herb jest natomiast znakiem reprezentacyjnym gminy. W Polsce w wielu wypadkach mamy do czynienia z połączeniem urzędów miejskich i gminnych, jednakże są również miasta, w których osobno funkcjonuje urząd miejski i osobno gminny. Zarówno gminy, jak i miasta wchodzą w skład powiatu, który również ma prawo do posiadania własnego herbu.

W południowej części diecezji elbląskiej leży powiat iławski, w skład którego wchodzą takie miasta jak: Iława, Kisielice, Susz, Zalewo i Lubawa (leżąca na terenie diecezji toruńskiej) oraz gminy Iława (nie posiadająca herbu) oraz Lubawa. Obszar powiatu stanowią dwie odmienne kulturowo ziemie, przedzielone rzeką Drwęcą. Na północ od Drwęcy leżą ziemie, które pozostawały pod wpływem niemieckim aż do 1945 roku; bądź to Zakonu Krzyżackiego, bądź też ich pruskich następców. Leżąca na południe od rzeki Drwęcy Ziemia Lubawska przez kilka ostatnich stuleci należała do Polski. Dziś te obszary, mimo przynależności do jednego powiatu, oddzielone są granicą pomiędzy diecezjami elbląską i toruńską. Powiat iławski stanowi swoistego rodzaju fenomen pod względem heraldycznym, bowiem herby wszystkich miast i gmin tego powiatu iławskiego zawierają w sobie treści religijne bądź kościelne.

W polskiej heraldyce samorządowej treści religijne i kościelne zajmują drugie miejsce pod względem częstotliwości występowania. Najczęściej pojawiającymi się symbolami religijnymi są wyobrażenia świętych, a wśród nich wizerunki Jezusa, Najświętszej Maryi Panny, Apostołów, św. Jana Chrzciciela oraz wielu innych, którzy występują kilka razy lub tylko jeden raz. Oprócz świętych popularnymi symbolami religijnymi w polskich herbach samorządowych są: krzyż, anioł oraz

Oko Opatrzności. Symbolika kościelna obejmuje natomiast przedstawienia biskupów oraz atrybuty ich władzy — mitry i pastorały, a także budowle sakralne.

II. NAJŚWIĘTSZA MARYJA PANNA

W 1305 roku Krzyżacy lokowali Iławę, dla której prawa miejskie potwierdzili w 1317 roku. Równocześnie z działaniami lokacyjnymi rozpoczęto w mieście budowę kościoła pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny. Z tego też okresu pochodzi najstarsza znana pieczęć miejska wyobrażająca Madonnę siedzącą na gotyckim tronie pod gotyckim baldachimem. Maryja w koronie, w lewej ręce trzyma Dzieciątka Jezus a w prawej berło¹. W XV wieku powstała nowa pieczęć, również z wyobrażeniem Matki Bożej, ale nie pod baldachimem, a między dwiema wieżami i przetrwała ona do końca XVIII wieku². W pierwszej połowie XIX wieku, sprawiono nową pieczęć wzorując się na wyobrażeniu czternastowiecznym³. Ciągłość wizerunku Matki Bożej trwa do czasów współczesnych i znajduje swoje odbicie w obecnym herbie miasta, który przedstawia w błękitnym polu tarczy siedzącą na złotym tronie pod takimż baldachimem postać Maryi w czerwono-niebieskiej szacie wraz Dzieciątkiem⁴.

Przykład Iławy jest potwierdzeniem działań Krzyżaków zmierzających do konsolidacji Zakonu z mieszczanami poprzez połączenie kultu maryjnego — zakonnego i ludowego w jeden wspólny kult. Kult maryjny miał bowiem u Krzyżaków wydzźwięk bardziej polityczny niż duchowy. Wyrażał on aspiracje Zakonu, ale raczej w ujęciu Zakonu jako pana terytorialnego, niż korporacji duchownej. U schyłku XIII wieku pojawiły się w ideologii Zakonu hasła, że Prusy to kraj Panny Maryi. Szczególnie widoczne były one w czasie sporów Zakonu, np. ze Związkiem Pruskim, w trakcie którego Krzyżacy wysuwali ideologiczny argument, że Prusy są własnością Zakonu, Zakon zaś należy do Panny Maryi, a skoro tak, to cała ziemia pruska podlega Matce Bożej. W ten sposób Matka Boża nabrała niejako osobowości prawnej. Można więc przypuszczać, że Krzyżacy traktowali Prusy, jako coś w rodzaju beneficjum nadanego im przez Maryję. Również na płaszczyźnie społeczności miejskiej widoczne są działania prawnopolityczne, związane z kultem maryjnym, które miały na celu konsolidację mieszczaństwa i Zakonu. Społeczeństwo pruskie było bowiem bardzo zróżnicowane, a jeden wspólny patron, w tym przypadku Najświętsza Maryja Panna, miał zapewnić wzmocnienie pozycji politycznej i autorytetu Krzyżaków, oraz lojalność poddanych wobec Zakonu⁵.

¹ M. G u m o w s k i, *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku*, Toruń 1960, s. 95–96; O. H u p p, *Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, Flecken und Dörfer, Königreich Preussen*, Bd. 1, Heft 1, *Ostpreussen, Westpreussen und Branderburg*, Bd. 1, Heft 2, *Pommern, Posen und Schlesien*, Frankfurt a/Main 1896–1998 (reprint 1993), s. 22.

² Archiwum Państwowe w Toruniu, Katalog I. Dokumenty i Listy, *Iława*, sygn. 2245, (dalej: APT).

³ M. G u m o w s k i, *Pieczęcie i herby miast pomorskich*, Toruń 1939, s. 91–93, (dalej: PHMP); P. G o ł d y n, *Maryja w herbach miast polskich*, „Salvatoris Mater” 2000, nr 2, s. 247–262.

⁴ *Uchwała Nr XL/378/98 Rady Miejskiej w Iławie z dnia 28 maja 1998 r., w sprawie herbu miasta Iławy*.

⁵ M. D y g o, *O kulcie maryjnym w Prusach Krzyżackich w XIV–XV wieku*, „Zapiski Historyczne” 1987, t. LII, z. 2, s. 5–38.

III. ŚW. JAN APOSTOŁ

Św. Jan jest Apostołem, którego księgi Nowego Testamentu wymieniają nader często. Z tekstów tych możemy się dowiedzieć, że Jan był synem Zebedeusza i bratem św. Jakuba Starszego. Z zawodu był rybakiem i to dość zamożnym, gdyż posiadał własną łódź. Zanim przystąpił do grona uczniów Chrystusa, był uczniem Jana Chrzciela. Należał do grona wybranych Apostołów, razem z Jakubem i Piotrem. Byli oni świadkami szczególnych wydarzeń z życia Jezusa. Początkowo Jan przystał do Jezusa widząc w tym pewną szansę uzyskania dla siebie wpływowego stanowiska. Myślał bowiem, że Jezus przywróci ziemskie królestwo Izraela. Dopiero później pojął, że chodzi o królestwo niebieskie. Z charakteru Jan był i łagodny, i pełen miłości, ale potrafił być także człowiekiem porywczym i gwałtownym. Przymuszczałnie był on najmłodszym wśród apostołów, dlatego możemy mówić — za Janem — że był umiłowanym uczniem. Pozostał też najwierniejszy Jezusowi i jako jedyny z uczniów stał po krzyżu, za co w nagrodę otrzymał w opiekę Najświętszą Maryję Pannę.

Losami Jana po Zmartwychwstaniu i Wniebowstąpieniu żywo zajmowała się tradycja chrześcijańska. Według niej wiemy, że św. Jan głosił Ewangelię w Ziemi Świętej lub w jej pobliżu, ze względu na opiekę jaką sprawował nad Maryją. W czasie żydowskiego powstania schronił się w Pella, w Zajordanii, gdzie przebywał do roku 70, tj. do czasu zburzenia Jerozolimy. Z Pelli udał się do Azji Małej i pozostawał tam aż do zesłania go przez cesarza Domicjana (81–96) na wyspę Patmos. Po śmierci cesarza wrócił do Efezu i tu dokończył swego żywota jako prawie stuletni starzec⁶.

Ciekawym się jawi wyobrażenie św. Jana Apostoła w herbie Zalewa. W herbie miasta widzimy postać św. Jana do połowy zanurzoną w kotle koloru brązowego, spod którego wydobywają się w prawo i w lewo czerwone płomienie. Postać świętego naga, ze złożonymi rękoma do modlitwy, wokół głowy aureola w kolorze złotym i pomarańczowym. Wszystko to umieszczone jakby w niebieskiej mandorli. Pole tarczy koloru srebrnego⁷. Wyobrażenie to nawiązuje do wydarzenia z życia św. Jana Apostoła opisanego w apokryfie zatytułowanym *Dzieje Jana* z przełomu II i III wieku. Według tego apokryfu cesarz Domicjan miał zamiar otruć Jana, ten jednak znakiem krzyża zneutralizował truciznę, wtedy cesarz kazał go męczyć w rozgrzanym oleju, z którego święty wyszedł odmłodzony⁸.

IV. ŚW. HIERONIM

Św. Hieronim na podstawie tekstów biblijnych — Ez 1,5 n.; 10,14; Ap 4,6 n. 5,6 — przyporządkował ewangelistom symbole. Symbolem świętego Jana stał się orzeł, gdyż duch przemawiający przez Jana i jego słowa wznosił się do nieba, skąd zstąpiło słowo wieczne⁹. Taki symbol świętego znajdujemy w herbie Kisielic, który

⁶ W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1996, s. 816–821.

⁷ *Herby miast polskich*, CD-ROM, Świecie 2000.

⁸ W. Zaleski, *Święci*, s. 819.

⁹ M. Lurker, *Przeżycie symboli w mitach, kulturach i religiach*, Kraków 1994, s. 89–90.

został zatwierdzony 27 lipca 1990 roku, a wygląd jego opisany w uchwale miejskiej: „*Herbem Kisielic jest orzeł św. Jana zrywający się do lotu, koloru złotego, z białą aureolą wokół głowy. W szponach trzyma białą wstęgę z napisem łacińskim koloru złotego S. JOANNES*”¹⁰. Herb ten nie jest nowym, znany jest bowiem od XV wieku, o czym pisze M. Gumowski podając przy okazji jego genezę. Otóż według Gumowskiego herb Kisielic został utworzony z części herbu biskupów pomezzańskich, którzy to założyli miasto w 1331 roku. Już na pierwszej znanej pieczęci z XV wieku możemy dostrzec wizerunek głowy orła między dwoma gałązkami i nad półksiężycem zakończonym dwiema gwiazdami. W szesnastym wieku pieczęcie przedstawiały już orła stojącego na wstędze. Późniejsze wyobrażenia odbiegły trochę od pierwotnych, zaczęto bowiem zastępować orła pelikanem karmiącym pisklęta. Do wizerunku orła powrócono w połowie XIX wieku i wizerunek taki zachowany jest do dnia dzisiejszego, mimo że Kisielice na kilkadziesiąt lat utraciły prawa miejskie¹¹.

V. ŚW. ROZALIA

Żywot św. Rozalii opleciony jest wieloma legendami. Pierwsza z nich wiąże się z jej narodzinami. Prawdopodobnie matka, jeszcze przed urodzeniem dziecka, miała otrzymać nakaz z nieba, aby dać córce na imię Rozalia, gdyż w imieniu tym mieszczą się nazwy dwóch kwiatów — róży i lilii, a będzie ona najpiękniejszym kwiatem wyspy i rodu. Można dopatrywać się w tym pewnego proroctwa związanego z jej życiem w pokucie (róża) i czystości (lilia). Z faktów historycznych wiemy, że urodziła się około roku 1130 w okolicach Palermo, w rodzinie książęcej. Porzuciwszy jednak wystawne życie, zamieszkała w jednej z grot nad brzegiem morza. Nie przyzwyczajona do tak surowego trybu życia, zmarła, mając zaledwie 35 lat. Jeszcze inne podanie głosi, że kiedy odnaleziono relikwie świętej w 1624 roku, w mieście ustała zaraza, co przyczyniło się do uznania jej za patronkę chroniącą od zarazy¹².

M. Gumowski uważa, iż postać uwidocznioną w herbie Susza uznać można za św. Rozalię. Do takiego wniosku dochodzi poprzez analizę czternastowiecznego wyobrażenia napieczętnego, które przedstawia w ugwieżdżonym polu (zastępującym aureolę) półpostać św. Rozalii z różą w ręku, wystającą za góry. Wokół pieczęci znajduje się legenda: † S; CIVITATIS ROSENBERG *. Swój sąd opiera na dwóch przesłankach. W pierwszej nawiązuje do wezwania miejscowego kościoła, w drugiej do niemieckiej nazwy miasta — Rosenberg (Różana Góra)¹³. O. Hupp uważa, że postacią tą jest brat zakonny krzyżacki, zrywający jakby różę w ogrodzie¹⁴. Także M. Gumowski nie jest konsekwentny w swoim twierdzeniu

¹⁰ Uchwała nr 27/90 Rady Miejskiej w Kisielicach z dnia 27 lipca 1990 r., w sprawie ustalenia herbu miasta Kisielic.

¹¹ PHMP, s. 97–98.

¹² W. Zaleski, *Święci*, s. 521–522; K. Radoński, *Święci i błogostawieni Kościoła katolickiego*, Poznań 1948, s. 411.

¹³ M. Gumowski, *Najstarsze*, s. 213–241.

¹⁴ O. Hupp, *Die Wappen...*, s. 25.

i raz postać z pieczęci odczytuje jako krzyżaka¹⁵, innym razem jako zwykłego zakonnika¹⁶. Pierwotną tezę M. Gumowskiego o św. Rozalii w herbie Susza, potwierdzają A. Plewako i J. Wanag. W swoim herbarzu umieścili oni herb przedstawiający w srebrnym polu św. Rozalię — patronkę miasta — odzianą w srebrną szatę, stojącą na pięciu zielonych pagórkach. Święta trzyma w lewym ręku czerwoną różę¹⁷.

VI. BISKUP CHRYSYAN

W Kościele katolickim biskup jest najwyższym święceniem członkiem hierarchii, posiadającym zwierzchnictwo nad kościołem lokalnym zwanym diecezją¹⁸. Biskupi pojawili się w historii chrześcijaństwa w wyniku działalności Apostołów, którzy zakładając wspólnoty chrześcijańskie w nowych miejscach, powierzali je pieczy ludzi, którym z kolei przekazywali władzę kapłańską, przez włożenie na nich rąk. Stąd też w tradycji chrześcijańskiej rozwinęła się świadomość, według której biskupi są następcami Apostołów i dzięki temu uczestniczą w godności, władzy, przywilejach i obowiązkach przynależnych właśnie Apostołom. Ciesząc się pełnią kapłaństwa, są wiernym odwzorowaniem Chrystusa Kapłana, a co za tym idzie, że najbardziej z ludzi powinni kochać Boga i najbardziej z ludzi być mu posłusznymi. Biskup dla wspólnoty, która została mu powierzona ma być z kolei przewodnikiem i kierownikiem, będąc jednocześnie jej znakiem, stróżem i służą jedności w diecezji. Tak więc postać biskupa winna posiadać charakter pastoralny, mogący przybierać formy ojcowskiego, braterskiego, nauczycielskiego, sędziowskiego czy diakańskiego¹⁹. Można przypuszczać, że pojawienie się sylwetki biskupa lub atrybutów jego władzy w heraldyce miejskiej nie miało tylko i wyłącznie przyczyn polityczno-społecznych (podkreślenie przynależności do danego biskupstwa), ale mogło także odzwierciedlać aspekt pastoralno-duszpasterski związany z jego posługą.

Niezmiernie ważne dla naszych rozważań są sposoby ikonograficznego przedstawiania biskupów. Najstarsze wyobrażenia biskupów pojawiły się już w V wieku, aczkolwiek w Kościele Zachodnim ich rozwój przypada na X–XI wiek, a zwłaszcza XV i początek XVI, kiedy to nastąpił rozkwit kultu świętych. Do XVI wieku popularne było przedstawianie biskupów w całym stroju pontyfikalnym lub jego części (przeważnie była to infuła), nawet w scenach związanych z męczeństwem. W XIV i XV wieku biskupi wyobrażani na pieczęciach i płytach nagrobnych ubrani byli zwykle w ornaty, natomiast od XI wieku powszechnym atrybutem ikonograficznym stał się pastorał. Przedstawiano głównie biskupów zmarłych, zaliczonych już w poczet świętych i błogosławionych. W polskiej ikonografii najczęściej przedstawiani biskupi to: św. Wojciech, św. Stanisław i bł. Bogumił.

¹⁵ PHMP, s. 148–149.

¹⁶ M. Gumowski, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960, s. 312.

¹⁷ A. Plewako, J. Wanag, *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994, s. 217.

¹⁸ S. Nagy, *Biskup*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1995, kol. 587.

¹⁹ E. Ozorowski, *Kościół. Zarys eklezjologii katolickiej*, Wrocław 1984, s. 153–157; *Sto punktów zapalnych w historii Kościoła*, Warszawa 1995, s. 32–33.

Wizerunek biskupa występuje na dwóch najstarszych, czternastowiecznych pieczęciach Lubawy. Pierwsza z nich wyobraża biskupa ubranego w szaty pontyfikalne, który w lewej ręce trzyma pastorał, a prawą ma uniesioną w geście błogosławieństwa. Biskup stoi pomiędzy dwoma drzewami — lipą i jodłą, całość wyobrażenia otoczona jest legendą: † SIGILLVM BVRIENSIVM : IN : LUBOVIA. Na drugiej, sekretnej pieczęci biskup siedzi na gotyckim tronie pod baldachimem²⁰. W ciągu następnych wieków wyobrażenie to jest powtarzane na kolejnych pieczęciach, bądź w całości, bądź tylko w części, jak w przypadku pieczęci z XVI wieku, gdzie umieszczono tylko infułę biskupią. W czasach Księstwa Warszawskiego wizerunek biskupa zastąpiono najpierw herbem sasko-polskim, a następnie polskim orłem. Jednak już pod koniec XIX wieku powrócono do dawnego herbu wyobrażającego w polu tarczy biskupa trzymającego miecz i pastorał²¹. W drugiej połowie XX wieku herb Lubawy miał wygląd następujący: w czerwonym polu tarczy postać biskupa w srebrno-złoty szatach pontyfikalnych, błogosławiącego prawą ręką, w lewej trzymającego pastorał²². Identyfikacja biskupa w herbie Lubawy, jako biskupa Chrystiana nastąpiła dopiero pod koniec XX wieku, kiedy to w 1996 roku Rada Miasta wraz ze statutem ustaliła wygląd herbu. Czytamy w nim, że *„herb przedstawia biskupa Chrystiana, który przyniósł na Ziemię Lubawską wiarę chrześcijańską; symbolizuje też władców miasta, którymi przez pięćset lat byli biskupi chełmińscy. Na głowie biskup ma bardzo niską infułę średniowieczną z równoramiennym krzyżem pośrodku; twarz bardzo prosta, prawie dziecinna z długimi włosami. Ubrany w ornat i albę, w lewym ręku dzierży pastorał, głowicą na zewnątrz, a prawą ma wzniesioną do błogosławieństwa. Stoi on między dwoma drzewami mówiącymi o tym, że Ziemia Lubawska była ongiś zasobna w lasy mieszane. Te drzewa to lipa i jodła. Lipa — to drzewo lecznicze, miododajne i dające miękki materiał rzeźbiarski; jodła — to doskonałe drzewo opałowe. Drzewa narysowane są sposobem średniowiecznym bez perspektyw. Kolory herbu są biało-czerwone, z wyjątkiem złotego ornatu, infuły i zielonych drzew, gdyż takie są barwy ziemi chełmińskiej i biskupstwa chełmińskiego. W herbowej tarczy na czerwonym tle widnieje więc postać biskupa w białej albie, złotystym ornacie i infule, z pastorałem stojącego między zielonymi drzewami”*²³.

O biskupie Chrystianie wiemy, że urodził się prawdopodobnie przed 1180 rokiem na Pomorzu Zachodnim. Wywodził się z rycerstwa pyrzyckiego, był zakonnikiem — cystersiem. Około roku 1209, najprawdopodobniej z polecenia króla duńskiego Waldemara II, podjął się głoszenia Ewangelii w Prusach. Od 1210 roku, z polecenia kapituły generalnej cystersów, stanął na czele misji cysterskiej w Prusach, dla której założył klasztor, stanowiący bazę misyjną w grodzie Zantyr²⁴, otrzymanym od księcia pomorskiego Mściwoja I. Na soborze laterańskim III w 1215 roku przedstawił wyniki swojej pracy misyjnej, które to przyczyniły się do

²⁰ APT, *Lubawa*, sygn. 1708, 1713; M. Gumowski, *Najstarsze...*, s. 133.

²¹ PHMP, s. 110–113.

²² M. Gumowski, *Herby miast...*, s. 221; *Miasta polskie w tysiącleciu*, t.2, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967, tabl. LXVII.

²³ *Uchwała Nr XXIII/174/96 Rady Miejskiej w Lubawie z dnia 25 września 1996 r., w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Statutu Miasta Lubawa*.

²⁴ Obecna nazwa miejscowości to Biała Góra koło Malborka.

tego, iż rok później został biskupem Prus. Liczne przywileje papieskie, jakie uzyskał w latach 1217–1225, pozwoliły objąć mu władzę nad całymi ochrzczonymi Prusami. W latach 1227–1228 założył podległy sobie zakon rycerski zwany braćmi dobrzyńskimi²⁵. Kres działalności biskupa Chrystiana położyło pojawienie się Zakonu Krzyżackiego, z którym pierwotnie wszedł w układ w celu chrystianizacji Prus. Na mocy tego porozumienia, za okazaną ze strony Krzyżaków pomoc w ewangelizowaniu Prus, miał oddać zakonowi 1/3 podbitych Prus. Dla siebie miał zatrzymać 2/3 i prawo do zwierzchnictwa nad całym terenem. W 1233 roku bp Chrystian trafił jednak do niewoli pruskiej, co skrzętnie wykorzystali Krzyżacy, uzyskując od papieża pozwolenie zajęcia całych Prus i afirmację własnego państwa, podległego Rzymowi. Biskup Chrystian, który wrócił z niewoli w 1239 roku, próbował odzyskać utracone prawa, ale bezskutecznie. W 1243 roku, papież Innocenty IV (1243–1254) podzielił terytorium Prus, tworząc w ten sposób cztery diecezje. Bp Chrystian miał wybrać sobie jedną z nich i nią zarządzać. I chociaż zwierzchnictwo przypadło mu tylko nad jedną diecezją — chełmińską, nadal uważał się za biskupa całych Prus²⁶.

Jednym z atrybutów biskupich występujących w heraldyce miejskiej jest infuła zwana pospolicie mitrą, zwłaszcza w liturgice. W języku polskim zwana infułą od łacińskiego słowa *infulare* = *zawijać*, gdyż był to pierwotnie zawój z białej wełny o dwóch spadających wstążkach, noszony na głowie przez ofiarników rzymskich. Dziś pełni funkcję poświęconego nakrycia głowy dostojników kościelnych. W ciągu wieków przybierała ona różnorodne formy, od przepaski aż do bogatej korony na wzór mitry książęcej. Współczesna infuła ma kształt kończaty, u wierzchołku i po bokach rozłupana, zakończona krzyżykiem, z tyłu zwisają dwie taśmy (fanony)²⁷. Prawdopodobnie do użytku kościelnego weszła już za czasów cesarza Konstantyna, który nadawał biskupom wysokie godności, ci z kolei chcąc się upodobnić do urzędników państwa rzymskiego, zaczęli nosi na głowach infuły, które z czasem stały się częścią stroju liturgicznego. W czasach średniowiecza pojawiło się kilka odmian infuły:

— drogocenna (*preciosa*), wykonana ze złotego lub srebrnego materiału, bogato zdobiona,

— złocona (*auriphygiata*), zrobiona z białego jedwabiu, ozdobiona tylko złotem,

— prosta (*simplex*), sporządzona z białego adamaszku, bez żadnych ozdób.

Dodatkowo w czynnościach liturgicznych używana jest w różnych kolorach, zgodnie z obowiązującym kalendarzem roku liturgicznego²⁸.

Infuła sama w sobie posiada swoistą symbolikę określoną przez papieża Innocentego III (1198–1216). Według tegoż papieża infuła jest symbolem mądrości Starego i Nowego Testamentu, rogi są zaś dwoma przymierzami, w których jest duch i litera. W ujęciu ogólnym symbolizuje piastowaną godność, wskazując na najwyższych dostojników hierarchii kościelnej²⁹.

²⁵ M. Starnawska, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999, s. 186–187.

²⁶ C. Deptuła, *Chrystian*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 3, Lublin 1995, kol. 293.

²⁷ K. Nowodworski (red.), *Encyklopedia kościelna*, t. 8, Warszawa 1876, s. 117–119.

²⁸ M. Buben, *Encyklopedie heraldyki*, Praha 1999, s. 258–259.

²⁹ P. Dudziński, *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997, s. 86.

Infuła najczęściej stosowana jest w heraldyce kościelnej, gdzie umieszcza się ją nad tarczą herbową, w górnym, prawym rogu. Jednocześnie infuła jest samoistną figurą heraldyczną występującą między innymi w heraldyce miejskiej³⁰, określając np. prawną przynależność miast, w herbie którego się pojawia, do konkretnego biskupa lub biskupstwa.

Infuła biskupia występuje w herbie gminy Lubawa. Złoto-czerwonego koloru atrybut biskupi oparto o dwa skrzyżowane srebrne szpony orła. W opisie herbu stanowiącym załącznik do uchwały Rady Gminy Lubawa w sprawie statutu gminy Lubawa czytamy, że infuła jest nawiązaniem do biskupów chełmińskich, którzy położyli ogromne zasługi dla rozwoju tego rejonu. Trzeba również zauważyć, że zarówno miasto Lubawa, jak i cała jego okolica stanowiły integralną część diecezji chełmińskiej i były jej bezpośrednią własnością. Umieszczenie szponów orła Centrum Heraldyki Polskiej — twórca herbu — uzasadnia powiązaniem gminy z rodziną Mortęskich, której godło stanowiły właśnie szpony królewskiego ptaka oraz z występowaniem w okolicach Lubawy orlika krzykliwego będącego pod ochroną³¹.

VII. ZAKOŃCZENIE

Ta krótka analiza treści religijnych i kościelnych występujących w herbach miast i gmin powiatu iławskiego jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem wspomnianej wcześniej właściwości polskiej heraldyki samorządowej obejmującej w szczególności miasta. Pozostaje mieć tylko nadzieję, że twórcy herbu dla powiatu, jako całości, pozostaną wierni tej tendencji, która zdecydowanie przeważa w powiecie iławskim i umieszczą w nim również treści religijne bądź kościelne.

HERALDISCHES PHÄNOMEN DER STÄDTE UND GEMEINDEN DES KREISES IŁAWA

ZUSAMMENFASSUNG

Dieser Beitrag betrifft das Abbild der hl. Mutter Gottes, des hl. Apostels Johannes, des hl. Hyronimus, der hl. Rosalie und des Bischofs Christian. Chronologisch betreffen sie folgende Städte: Iława, Zalewo, Kisielice, Susz, Lubawa. Diese kurze Analyse des religiösen und kirchlichen Inhalts, der in den Wappen der Städte und Gemeinden des Kreises Iława vorkommt, ist im gewissen Grade die Widerspiegelung der zuvor erwähnten Eigenschaft der polnischen und der Verwaltungsheraldik, die besonders Städte umfasst. Es bleibt zu hoffen, dass die Schaffenden der Wappen für den Kreis als Ganzes dieser Tendenz treu bleiben und darin auch religiöse Inhalte beibehalten.

³⁰ M. B u b e n, *Encyklopedie...*, s. 259.

³¹ *Uchwała Nr XVII/108/96 Rady Gminy w Lubawie z dnia 20 sierpnia 1996 r., w sprawie ustalenia jednolitego tekstu Statutu Gminy.*